

Mütoloogia pakub vastuseid migratsiooniküsimuse lahendamiseks

Henri Zeigo

henri.zeigo@folklore.ee

Sellel aastal korraldas Eesti Kirjandusmuuseum koostöös Eesti-uuringute Tippkeskusega 13. rahvusvahelise võrdleva mütoloogia konverentsi. Konverentsi viimasel päeval oli mul erakordne võimalus intervjueerida noort ja lootusandvat Mehhiko mütoloogi Martín Cuitzeo Domínguez Núñez't, kes töötab Mexico City Sotsiaalse Antropoloogia Teaduskeskuse (CIESAS) heaks. Tema peamiseks uurimisvaldkonnaks on pa ipai rahva astronoomiline kultuur. Lisaks on Domínguez Núñez järgmise võrdleva mütoloogia konverentsi üks korraldajatest. Selles intervjuus räägib ta Mehhiko müütidest, kergitab katet 2020. aastal aset leidva konverentsi telgitagustelt ning toob paralleele Mehhiko ja Eesti mütoloogia vahel.

Martín Cuitzeo Domínguez Núñez, kuidas te jõudsite noore mehena mütoloogia juurde. Kas teie lapsepõlves oli selleks soodne pinnas?

Sellele küsimusele on arvatavasti palju vastuseid. Esiteks, lapsena mulle meeldis lugeda müüte, eriti Kreeka mütoloogiast tuntud tegelastest. Samuti tundsin huvi hispaanlaste eelsete müütide ning koloniaalperioodi legendide vastu. Kui ma alustasin õpinguid bakalaureuseõppes, tutvusin ka teistest maadest pärit lugudega, kuid lõpuks jäin kindlaks Mesoameerika ja Põhja-Mehhiko põlisrahvaste traditsioonile. Ma arvan, et Mehhiko on väga multikultuurne. Siin sa kohtud inimestega, kellel on mitmekesine kultuuritaust. Müüdid on meil osa igapäevaelust. Kui sa võtad osa mõnest mehhiko peost, siis sa äkki märkad, kuidas vanematel naistel on rääkida nii palju lugusid möödunud ajast. Mõnikord võib pulmas või suguvõsa kokkutuleku ajal keegi hakata spontaanselt rääkima nõidadest, tulekeradest taevas, või sellest, kuidas kaitsta enda nahuulade eest. Nahuulad on inimesed, kellel on võime muutuda loomaks. Ma arvan, et selline kultuuriline kontekst selgitab, miks minust sai mütoloogia uurija.

Kas te mäletate mõnda müüti oma varajasest lapsepõlvest, mis on hiljem mõjutanud teie isiksuse kujunemist?

Minu vanaema jutustas mulle ja mu vennale ühe lühikese jutu sellest, miks väikesed lapsed ei tohi kunagi ropendada. See on lugu väikesest Jeesuslapselt,

kes muutus seaks, kui ta ütles halbu sõnu. See juhtus sellepärast, et Jumal arvas, et nii on tohi ükski laps käituda. Kui karistus sai läbi, muutus siga lapseks tagasi. See lugu selgitab muuseas ka seda, miks on halb süüa sealiha, kuna pisike Jeesus võis olla muutunud seaks. Seda lugu räägiti meile siis, kui me käitusime halvasti.

Siis ma mäletan ühte asteegi müüti päikese ja kuu tekkeloost. See oli üks osa minu algkooli lugemisvarast. Nimelt üks jumal, kellel nimeks Nanahuatzin, tegi ohverdusi selleks, et saada päikeseks. Seda sama lootis ka üks teine jumal – Tecutzitecatl. Kui mõlemad olid päikeseks saanud, siis oli taevast hästi valge. See ei meeldinud Nanahuatzinile, kes hakkas loopima jäneseid vastu teise jumala nägu. Selle tulemusena me saime endale Päikese ja Kuu, millel on väidetavalt jänese nägu.

Öeldakse, et igal lootustandval teadlasel on olnud omad suured eeskujud. Kes on teie suurimad mõjutajad ja suunanäitajad akadeemilises maailmas?

Ma arvan, et mul on kolm peamist eeskujut. Esimene on kindlasti Leedu semiootik Algirdas Julien Greimas, kes uuris ka folkloori ja mütoloogiat. Ta on minu vaieldamatu lemmik. Greimas töötas välja narratiivide analüüsimeetodi, mida kasutan tänini müütide uurimisel. Lisaks meeldib mulle tema kontseptsioon pinnapealsetest elementidest ja lugude funktsioonidest. Teiseks mõjutajaks on Hispaania professor Tomás Pollán, kes on spetsialiseerunud mütoloogia ajalooliselt. Tema lühikursuste ajal Mexico City rahvusvahelises ülikoolis õppisin müütide teooriaid ja mõisteid sellistelt autoritelt nagu Levi Strauss, Bronislaw Malinowski ja Hans Blumenberg. Pollánil on väga omapärane õpetamisviis. Ta ei rääkinud ainult iga autori ajaloolisest taustast ja tema peamistest teesidest, vaid ta selgitas, kuidas on need teooriad üksteist ajaloolises järgnevuses mõjutanud. Seejärel tooksin välja Joseph Campbelli. Praeguseks olen tema vaadete osas märksa kriitilisem, aga tema kangelas kohalolu teooria kultuuris on jätkuvalt vägagi veenev.

Ma lisaksin järgnevasse loetellu siiski paar mehhiko mütoloogiat. Nendeks on Alfredo López Austin ja Mario Arturo Galván Yáñez. Mõlemad on olnud ka minu õpetajad. López Austin näiteks arendas välja metodoloogiat, kuidas mõista Mesoameerika mütoloogiat ja kosmoloogiat. Galván Yáñez kogus tuntuks sellega, et lõi mütoloogiliste süsteemide mõiste.

Mis on teie praeguse uurimustöö teema? Kas te saaksite sellest lähemalt rääkida?

Minu praegune uurimustöö käsitleb paipai rahva astronoomilist kultuuri. Ma uurin seda, kuidas sotsiaalsed ja ajaloolised muutused Põhja-Mehhikos on seotud sellega, mida me mõtleme, kui räägime taevast. See on käesoleval hetkel minu doktoritöö teema. Ma rakendan interdistsiplinaarset lähenemist, mis ühendab endas astronoomia, antropoloogia, etnograafia ja semiootika.

Martín Cuitzeo Domínguez Núñez Tartus 13. rahvusvahelisel võrdleva mütoloogia konverentsil ettekannet pidamas. Alar Madissoni foto 2019.

Tartus oleku aja jooksul olete kohtunud ka semiootika professori Peeter Toropiga. Kas te rääkisite ka sellest uurimusest? Miks on tema tagasiside teile oluline?

Professor Peeter Torop on rahvusvaheline ekspert kultuurisemiootika alal, ja Tartu-Moskva semiootika koolkond on üks tähtsamaid omasuguseid maailmas. Ma tutvustasin talle oma tööd kultuuriastronoomia ja taevast kõnelevate müütide kohta. Vastutasuks andis ta mulle head nõu, kuidas ma võiksin klassifitseerida ja analüüsida välitööde ajal kogutud materjali pa ipai rahvast semiootiliselt. See tagasiside oli mulle väga oluline, sest minu uurimustöös on tähtsal kohal just nimelt semiootiline komponent. Lisaks tutvustas ta mulle bibliograafiat semiootilise metodoloogia teemal, mida on Mehhikos väga raske leida.

Kas Mehhiko müütides on midagi väga spetsiifilist, mis eristab neid sellest, mis meil on siin Euroopas?

Kui me räägime Mehhiko müütidest, siis peame tegema vahet erinevatel ajastutel. Neil müütidel, mis olid enne hispaanlaste vallutusretke ja pärast seda. Hilisemat perioodi iseloomustab katoliku ja põlisrahvaste uskumuste segunemine. Kuid see, mis eelnes hispaania kultuuri pealetungile, on tõesti Euroopa müütidest mitmeski mõttes erinev. Meie põlisrahvaste uskumustes oli hästi palju kohalikke elemente. Need müüdid rääkisid jaaguaritest, iidsetest sisalikest, krokodillidest, kes elasid just Mehhikos. Samuti on meie mütoloogias jumalaid, mida Euroopa kosmoloogias ei tunta. Näiteks, Quetzalcoatl, kes on

sulgedega ehitud madu, keda seostati tuule kultusega. Või siis vihmajumal Tlaloc, keda kujutati suurte kihvadega olendina.

Surmakultus on meil mõnevõrra igapäevasem kui mujal Euroopas. Asteekide ja maiade kosmoloogias usutakse, et surnute riiki saamiseks tuleb ületada Chignahuapan'i jõgi, kasutades selleks koera abi. Selles riigis elab surnute jumal Mictlantecuhtli. Arvatakse ka seda, et 1. ja 2. novembril tulevad hinged tagasi maa peale. Selleks puhuks jäetakse surnutele leiba ja tortillasid.

Tänapäeval elab väga palju mehhiklasi Ameerika Ühendriikides. Kas kasvava migratsiooni tõttu võivad paljud Mehhiko müüdid üle kanduda Ameerikasse ja seetõttu saada osaks teise maa mütoloogiast?

Ma arvan, et see juhtub juba praegu. Ma tean, et Ameerikasse on rännanud sadu tuhandeid põlisrahvaid. Nende lapsed kõnelevad nii inglise keeles kui ka oma emakeeles. Neil on kindlasti omad lood, mis saavad osaks Põhja-Ameerika mütoloogiast ja folkloorist. Näiteks minu ema järgib ühte Mehhiko religiooni, millel nimeks Trinitarismo Mariano. See on kombinatsioon katoliku, spirituaalistide ja põlisrahvaste uskumustest. Sellel religioonil on tänapäeval mitmeid templeid Ameerikas. Ma arvan, et tänu inimeste liikumisele on edasi kandunud ka religioossed uskumused ja müüdid. Nii võivadki ühe riigi tavad osaks saada teise omadest.

Me elame kõrgtehnoloogia ajastul, mis on võimalikuks saanud tänu arvuti- ja tehnikateadustele, kus viiakse läbi empiirilisi katseid ja tehakse täpseid matemaatilisi kalkulasioone. Miks peaks müüdid huvitama tänapäeva inimest? See ei tundu piisavalt praktiline, et selles ühiskonnas hakkama saada.

Ma arvan, et müüdid on tänapäevases ühiskonnas vägagi tähtsal kohal. Ma võin kinnitada, et Ladina-Ameerikas me suhtume müütidesse pisut teisiti, sest need on osa meie igapäevaelust. Võiksin isegi öelda, et müüdid on segunenud tehnoloogiaga. Selleks, et mõista ühiskonda, tuleb mõista elu mitmel tasandil. Müüdid võivad rikastada meie arusaama teistest ja anda meie kogemusele sügavama tähenduse. Ma arvan, et kui ameeriklased loeksid rohkem Ladina-Ameerika müüte, siis nad oleksid migratsiooni suhtes palju avatumad. Sama käib ka Euroopa kohta. Kui eurooplased tunneksid rohkem huvi Aafrika ja Lähis-ida mütoloogia vastu, siis nad oleksid altimad suhtlema inimestega võõrastest kultuuridest.

Vahepeal mulle tundub, et inimesed avastavad enese jaoks müüte ise seda teadvustamata. Mõelda vaid kui palju fänne on "Troonide mängul" või Marveli koomiksitelgelastest vändatud filmidel. Kas noored on võimelised tutvuma müütidega, kui nad vaatavad neid filme?

Selle näite puhul me räägime ühest eriskummalisest sotsiaalsest fenomenist, mida on mõned filosoofid ka varem kirjeldanud. Võtame kasvõi Zygmunt Baumani, kes teeb oma käsitluses vahet identifitseerimisel ja identiteedil.

Identifitseerimine on siinkohal teatav trend, mis kätkeb endas ideoloogiat või elamise viisi. Aga identiteet on midagi palju sügavam, see ühendab sotsiaalse mälu kaudu isikliku ja kollektiivse kogemuse. See, kui tänapäeva noored vaatavad neid filme, on märk identifitseerimisest. Sellegipoolest ma arvan, et kui inimesed otsivad ja püüavad mõista neid lugusid, millel baseeruvad tuntud kassahitid, siis on nad võimelised identifitseerimise protsessi iseenda jaoks pöörama identiteediks.

Neljateistkümnes rahvusvaheline võrdleva mütoloogia konverents toimub teie kodumaal Mehhikos ja teie olete üks, kes seda konverentsi järgmisel aastal korraldab. Kas te saaksite mõne sõnaga sellest lähemalt rääkida?

Neljateistkümnes võrdleva mütoloogia konverents toimub 2020. aasta juunikuu teisel nädalal Mexico City's. Me oleme plaaninud korralda konverentsi nii inglise kui ka hispaania keeles, sest paljud mehhiklased ei saa ilma tõlketa inglise keelest aru. Konverentsi peateema on migratsioon müütides ja surma mütoloogia. Miks selline valik? Migratsioon on praegu kuum teema poliitikas, ja ma arvan, et mütoloogia on võimeline pakkuma asjakohaseid argumente, suunamaks seda debatti paremuse poole. Ebavõrdsus, sõjad, vaesus ja vägivald on provotseerinud inimesi kolmandatest riikidest rändama Euroopasse ja Ameerikasse. Migratsioon iseenesest ei ole maailma ajaloos midagi uut, ja mütoloogia saab pakkuda võimalusi, kuidas neid protsesse mõista. Näiteks asteegid uskusid, et nad on loodud seitsme koopa alal, millel nimeks Chicomoztoc. Oma impeeriumi loomise nimel pidid nad sellelt alalt liikuma Tenochtitlan'i. Selleks, et impeeriumiunistus täituks, pidi migratsioon kestma mitu inim põlv.

Surmakultus on jällegi miski, millel on eriline koht Mehhiko mütoloogias. Meil on eriline võimalus jagada oma rikast mütoloogiat teiste teadlastega ja olla nendega dialoogis. Surma mõiste on tihedalt seotud ka migratsiooniga, sest viimasega käivad kaasas vägivald ja sõda. Vägivaldne surm on kolmandatest riikidest pärit inimestel tavaline osa igapäevaelust.

Kaasaegses ühiskonnas on surm inimeseks olemise lõpp-punkt. See ei pane ülemäära palju surma peale mõtlema. Mütoloogia võib selles osas inimeste mõttemaailma laiendada. Näiteks asteekide ja skandinaavlaste kultuuris määrab inimese suremise viis ära koha, kuhu sa teispoosuses satud. See teadmine võib panna tõsiselt järele mõtlema, kuidas oma elu selles maailmas paremini korraldada.

Ma tean, et see on teie esimene kord olla Eestis. Kas te olete selle lühikese aja jooksul õppinud midagi Eesti mütoloogiast või siis märganud mõningaid sarnasusi, mis eestlasi mehhiklastega ühendaks?

Mare Kõiva rääkis hiljuti, et teil on mitmeid müüte vanadest puudest. Kuulates tema loengut meenus mulle, et ka meil on Mehhikos lugusid puudest. Asteegid uskusid, et viis suurt puud eraldasid maa taevast. Nad uskusid, et maailm loodi kaua aega tagasi naissoost krokodillist, kellel nimeks Cipactli. Pärast sadu

aastaid kestnud üksindust hakkas Cipactli kurbusest nutma. Tema pisarad uputasid maailma. Mille peale jumalad otsustasid eraldada maailma ja löid selleks viis puud. Neli puud on maailma igas nurgas ja üks keskel. See on lugu puudest ja maailma loomisest.

Mõningad sarnasused peituvad ka astronoomilistes teadmistes, mille alged pärinevad rahvalauludest. Sama võib kohata ka meie folklooris. Meie rahvakultuuris on laule, mis kõnelevad tähtedest ja tähtkujudest.

Ühtlasi ma näen paralleelseid arenguid rahvapärимuse kogumises. Kui meile tutvustati teie folkloori lindistamise ja jäädvustamise tehnikaid 20. sajandi alguses, siis mõistsin, et ka meie tudengid käisid mööda maad ringi ja kogusid inimeste käest rahvaluulet. Nad käisid maapiirkondades ja panid kirja kõike, mida nad külaelanikelt kuulsid. Enamik neist lugudest on seotud põllumajanduse ja karjakasvatusega. Ma arvan, et see on ühine teema meie rahvastel.

Publikatsioonid

2018 – Mito, legitimación y memoria social a través de la imagen: La escultura prehispanica de una cabeza de serpiente en Tehuacán, Puebla [Myth, Legitimation and Social Memory Through the Image. A Snake Head Prehispanic Sculpture in Tehuacán]. *Boletín de Antropología*, Universidad de Antioquía, Medellín, vol. 33, N° 56, lk 39–77 (<http://aprendeenlinea.udea.edu.co/revistas/index.php/boletin/issue/view/3251/showToc>).

2011 – Astronomía en el Tetzcotzinco [Astronomy in Tetzcotzinco]. *El legado astronómico* [In The astronomical Legacy] Daniel Flores *et al.* (toim). UNAM, México, lk 283–292.

2010 – La articulación de la significación en dos paneles del sitio de arte rupestre Mirador de Bárcenas, Mesa de los Santos, Colombia. [Enunciative dynamic in two rock art panels at the site Mirador de Bárcenas, Mesa de los Santos, Colombia]. *Revista S 4*, UIS, Colombia [In Journal S], lk 145–153 (<https://revistas.uis.edu.co/index.php/revistaS/article/view/1960/2333>).

2009 – Las Manitas Rock Art Site in Cañada de Cisneros, Tepotzotlán, México. An Analysis Using Visual Semiotic Tools. *American Indian Rock Art* 35, lk 161–170 (<https://www.academia.edu/5243092/>).

2005 – Pintura rupestre y liminalidad [Rock Art Paintings and Liminality]. *American Indian Rock Art* 31, lk 69–77.

ABOUT US

Mythology offers good arguments for solving the puzzle of migration

Henri Zeigo's interview with Mexican mythologist Martín Cuitzeo Domínguez Núñez is available in English in *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, Vol. 76 (www.folklore.ee/folklore/vol76/).